

EWA ROMANOWSKA*

Wyłaniający się w Polsce model kapitalizmu w świetle typologii odmian kapitalizmu Bruna Amable’a

Wstęp

Upadek Związku Radzieckiego oraz rozkład komunizmu uformowały w latach 90. XX w. nowy układ sił politycznych, opisywany jako rozpad świata dwubiegunowego na rzecz jednobiegunowego (Krauthammer 1990/1991, s. 1), w którym Stany Zjednoczone osiągnęły pozycję hegemonu nowego typu oraz mocarstwa ogólnoswiatowego (Brzeziński 1998 za: Jasiński 2013, s. 23). Wyłaniająca się rola USA na arenie międzynarodowej stanowiła fundament teorii hegemonicznej stabilności (Gilpin 1987, s. 66–73), w której podkreślano, że USA jako globalny lider steruje międzynarodowymi stosunkami gospodarczymi, mając na uwadze własne korzyści oraz kształtuje otwartą gospodarkę międzynarodową, opartą na wolnym handlu (Jasiński 2013, s. 23). Sukces polityczny, ideologiczny oraz gospodarczy Stanów Zjednoczonych zdecydował o ogólnoswiatowym zwycięstwie systemu kapitalistycznego oraz legitymizacji jego anglosaskiego wariantu, propagującego politykę gospodarczą zgodną ze zbiorem zaleceń makroekonomicznych sformułowanych w ramach konsensusu waszyngtońskiego. Zasady Washington Consensus, postrzegane jako strategia nowego porządku światowego, spójna z ideologią i interesami Stanów Zjednoczonych (Flint 2006, s. 73), zostały przeniesione na forum IMF, WB, WTO oraz wdrożone w niemal całym świecie, m.in. w Ameryce Łacińskiej, w krajach postsocjalistycznych, azjatyckich bądź afrykańskich. Tak szerokie zastosowanie tych reform spotkało się z krytyką, w tym J. Stiglitz, który wskazywał na ułomność przekonania dotyczącego uniwersalności konsensusu oraz akcentował niedostateczne uwzględnienie jakości i dojrzałości instytucjonalnej poszczególnych gospodarek krajowych (Stiglitz 1998).

---

* Mgr Ewa Romanowska – Zakład Polityki Regionalnej i Zarządzania Projektami, Wydział Ekonomii i Zarządzania, Uniwersytet w Białymstoku; e-mail: e.romanowska@o2.pl

Realizacja neoliberalnych reform gospodarczych w poszczególnych krajach nie doprowadziła do globalnej hegemonii anglosaskiego modelu kapitalizmu. Wbrew opiniom zwolenników globalizacji, narzucona z zewnątrz modernizacja w stylu anglosaskim doprowadziła zarówno do zbliżenia gospodarczego, jak i do pogłębienia różnicowań międzykrajowych. Procesy konwergencji i dywergencji poziomu rozwoju w światowej gospodarce zachodzą równoległe, co potwierdza współzależność świata, a nie jego jednolitość. Zróżnicowanie kierunków rozwoju i zmian gospodarczych wpływa nie tylko na wykształcenie się krajowych odmian systemów kapitalistycznych¹, lecz także na formowanie się nowych wzorców rozwoju (Sztompka 2005, s. 139), które stanowią alternatywę modernizacji i nowoczesności wobec głównych nurtów kapitalizmu, atrakcyjną dla krajów niezachodnich, czego przykładem może być casus „azjatyckich tygrysów”, w tym Korei Płd., Tajwanu, Singapuru, Hongkongu oraz Chin.

System instytucjonalny, kompletność, komplementarność i substytucyjność instytucji (Bardhan 2005, s. 499–532) zyskują coraz większą rolę w prowadzonym współcześnie dyskursie ekonomicznym. Analiza zróżnicowanych struktur instytucjonalnych poszczególnych gospodarek ułatwia klasyfikację odmian kapitalizmu. Konstruowane na podstawie stabilnych układów instytucji modele kapitalizmu nie stanowią jednolitej teorii, lecz jedynie ramy teoretyczne służące uproszczeniu i uporządkowaniu współczesnych form kapitalizmu (Amable 2003, s. 13). Literatura przedmiotu proponuje różne typologie, które podkreślają bliskość bądź pokrewieństwo porządków instytucjonalnych zakorzenionych w krajowych systemach społeczno-gospodarczych. Początkowo schematy klasyfikacyjne opierały się na analizie krajów wysoko rozwiniętych; obecnie badania dotyczą także gospodarek postsocjalistycznych, dla których nierzadko tworzy się odrębne, specyficzne systematyki odmian kapitalizmu.

Niniejsze rozważania dotyczą modelu kapitalizmu specyficznego dla Polski. Celem badawczym artykułu jest próba określenia polskiego układu instytucjonalnego w odniesieniu do typologii B. Amable’a, przedstawionej w monografii *The Diversity of Capitalism*. Głównym celem jest znalezienie odpowiedzi na pytanie dotyczące odmienności kapitalizmu Polski na tle współcześnie funkcjonujących modeli kapitalizmu gospodarek krajów wysoko rozwiniętych, omówionych przez B. Amable’a. W kontekście tym autorka wysuwa hipotezę mówiącą o tym, iż wyłaniający się w Polsce model kapitalizmu stanowi odmienny jakościowo model gospodarczy, o którym można powiedzieć, że jest hybrydowy. Hybrydyzacja modelu Polski wykazuje podobieństwa ustrojowe wariantu wolnorynkowego, śródziemnomorskiego i kontynentalnego i opiera się na rozwoju egzogenicznym. Artykuł przedstawia podstawy teoretyczne kapitalizmu i ekonomii instytucjonalnej, typologie zróżnicowania kapitalizmu, w tym przede wszystkim klasyfikację B. Amable’a, jak również zawiera szeroką analizę polskiej odmiany ustrojowej.

---

¹ Analiza porównawcza systemów gospodarczych jest przedmiotem badań *new comparative economics*, a dokładniej: *comparative economic systems*.

1. Ramy teoretyczne współczesnego kapitalizmu

Kapitalizm jest ustrojem wysoce dynamicznym, podlegającym nieustannym zmianom i rewolucjom (Haremska 2013, s. 51). Proces ustawicznych przeobrażeń kształtujących jego istotę ilustrują konstatacje J. Schumpetera, który wskazuje, że „kapitalizm zatem jest z istoty formą lub metodą zmiany gospodarczej i nie tylko nie jest, ale nigdy nie może być stacjonarny. (...) Podstawowy bodziec, który uruchamia i podtrzymuje ruch kapitalistycznej maszynierii, wychodzi od nowych dóbr konsumpcyjnych, nowych rynków, nowych form przemysłowej organizacji, tworzonych przez kapitalistyczne przedsiębiorstwo. (...) Udostępnienie nowych rynków zagranicznych i krajowych oraz rozwój organizacyjny (...) ilustrują ten sam proces przemysłowej mutacji – jeśli mogę użyć tego biologicznego terminu – który nieustannie rewolucjonizuje od środka strukturę gospodarczą, nieustannie burzy starą i ciągle tworzy nową. Ten proces «twórczego burzenia» jest faktem o zasadniczym znaczeniu dla kapitalizmu” (Schumpeter 1995, s. 101–102).

Dynamika rozwoju kapitalizmu, różnorodność jego odmian oraz częste zmiany w praktyce gospodarczej utrudniają przyjęcie jednolitej, powszechnie obowiązującej definicji omawianego pojęcia. Ponadto termin ten jest stosowany na wiele różnych sposobów. Do tego dochodzi również fakt, iż kwestia poszukiwania odpowiedniej definicji analizowanego ustroju społeczno-gospodarczego budzi mniejsze zainteresowanie badaczy w porównaniu z jego klasyfikacjami i metodami podziału (Maszczyk 2013, s. 245) Zróżnicowane ujęcie terminu kapitalizm zostało zaprezentowane w tabeli 1.

Tabela 1
Współczesne definicje kapitalizmu

Autor	Definicja
H. Pirenne (Hilton 1976)	„Tendencja do stabilnej akumulacji bogactwa”.
R.I. Heilbroner (1987)	„Kapitalizm polega na takich stosunkach pomiędzy pracą i płacą, które stają się środkiem emancypacji, a nie subordynacji pracy, ponieważ przewaga pracy najemnej nad pracą niewolniczą czy pańszczyźnianą polega na prawie osoby pracującej do odmowy dostępu do siły roboczej przez kapitalistę”.
M. Albert (1993)	Kapitalizm jest „wieloraki, złożony jak życie”, „nie jest ideologią, lecz praktyką”.
T. Kowalik (2005)	„Jest to ustrój, w którym podstawowym motywem działalności gospodarczej jest zysk, a głównym mechanizmem koordynacji jest rynek i konkurencja”.
H.J. Chang (2010)	„Kapitalizm to system opierający się na prywatnej własności środków produkcji i dążeniu do zysku jako głównym motorze działalności gospodarczej”.

K. Jasiński (2013)	„Współczesny kapitalizm – globalny system produkcji, posługujący się pieniądzem jako środkiem różnicującym dochody, poziom inwestycji i dystrybucji dóbr oraz usług. Jego podstawę tworzy własność prywatna (indywidualna lub zbiorowa), która umożliwia akumulację kapitału będącą głównym motywem działalności gospodarczej. Państwo jest zakorzenione w pluralistycznym społeczeństwie dysponującym systemem prawa chroniącego własność prywatną i prawa właścicieli do kierowania procesem gospodarczym. Dominującą legitymizowaną ideologią jest poliarchia, bazująca na konkurencji między partiami politycznymi i grupami interesu wpływającymi na instytucje władzy publicznej, oraz autonomia społeczeństwa obywatelskiego. Poszczególne państwa działają na globalnym rynku, który także wytwarza autonomiczną presję ograniczającą zakres ich władzy”.
--------------------	---

Źródło: Opracowanie własne na podstawie literatury.

Za niezaprzecalnie doniosłe należy uznać definicje zaproponowane przez T. Kowalika, H.J. Changa oraz K. Jasińskiego. T. Kowalik i H.J. Chang podkreślają znaczenie własności prywatnej, konkurencji, swobodnej gry sił rynkowych oraz zysku jako głównego powodu prowadzenia działalności gospodarczej. Niemniej jednak nadmiernie eksponowane dążenie do zysku w ustroju kapitalistycznym budzi zastrzeżenia i kontrowersje, szczególnie w obliczu głębokiego kryzysu finansowego z 2008 r. Wydaje się, że motywy kapitalistycznej działalności gospodarczej powinny zostać przeformułowane na rzecz uwzględniania korzyści społecznych bądź konsumenckich, a sam zysk należałoby rozpatrywać również w kategoriach narzędzia, a nie tylko celu samego w sobie (Maszczyk 2013, s. 248). Kompleksowe ujęcie istoty kapitalizmu odnajdziemy u K. Jasińskiego, którego definicja współzależności kapitalizmu w ujęciu globalnym integruje perspektywę ekonomiczną, socjologiczną i polityczną oraz akcentuje doniosłość sił rynku światowego, wywierającego znaczący wpływ na poszczególne kraje kapitalistyczne (Jasiński 2013, s. 14–15).

Zróznicowanie charakterystyk kapitalizmu jest związane również z jego ewolucją i stanowi odzwierciedlenie etapów jego występowania. Biorąc pod uwagę horyzont czasowy, wyróżnia się wczesny kapitalizm, kapitalizm szczytowy (okres rewolucji przemysłowej) oraz późny kapitalizm (okres po I wojnie światowej) (Goody 2004, s. 3). Ponadto, dokonując analizy układów instytucjonalnych gospodarek kapitalistycznych, można dojść do wniosku, iż badany ustrój należy postrzegać jako efekt kompromisów politycznych, społecznych i gospodarczych, na którego kształt oddziałują uwarunkowania historyczne.

1.1. Architektura instytucjonalna i jej zmiany

Powstanie i rozwój kapitalizmu przyczyniły się m.in. do wzrostu znaczenia czynników instytucjonalnych w badaniach ekonomicznych. W wyniku zainteresowania tą problematyką zauważono, iż system społeczno-gospodarczy stanowi układ

wzajemnie ze sobą połączonych instytucji, który w znacznym stopniu opiera się na prawach i stosunkach własności oraz mechanizmach regulacyjnych gospodarki (Iwanek, Wilkin 1998, s. 6). Instytucje kształtują działalność ekonomiczną, wpływają na koszty transakcji i produkcji oraz determinują wyniki gospodarcze krajów. Zróżnicowane wyniki ekonomiczne poszczególnych gospodarek krajowych stanowią rezultat ewolucji instytucjonalnej, zachodzącej na przestrzeni wielu lat (North 1992, s. 477).

Z przeglądu literatury przedmiotu wynika, iż teoria instytucji ewoluowała, tak aby z początkowo marginalizowanej pozycji w analizie ekonomicznej osiągnąć status dyscypliny cieszącej się dużą estymą. Jeden z pierwszych przedstawicieli instytucjonalizmu Thorstein Veblen rozumiał instytucje jako rodzaj „zwyczaju, który stał się w sposób oczywisty niezbędny oraz powszechnie akceptowany” (Klimczak 2006, s. 28), co jednoznacznie wskazuje na podstawowy, zdaniem T. Veblena, atrybut instytucji, tj. dobrowolność przyjmowania ograniczeń przez ludzi. Rozważania nad istotą instytucji prowadził również J.R. Commons, który zauważył, że przez to pojęcie rozumie się „działania zbiorowe w celu kontroli działań indywidualnych. Działania zbiorowe obejmują wszystko od niezorganizowanych zwyczajów po wiele zorganizowanych i dobrze funkcjonujących organizacji, takich jak rodzina, przedsiębiorstwo, (...), związki zawodowe, (...) państwo” (Commons 1934, s. 69–70, 72). Istotny wkład do teorii instytucji wniósł przedstawiciel nowej ekonomii instytucjonalnej, D.C. North. W jego interpretacji „instytucje są to zasady gry w społeczeństwie; a bardziej formalnie, to stworzone przez ludzi ograniczenia, które kształtują ludzkie interakcje. Tworzą więc one strukturę bodźców w procesie wymiany czy to politycznym, społecznym czy gospodarczym” (North 1992, s. 477). „Zawierają one zarówno nieformalne ograniczenia (sankcje, tabu, zwyczaje, tradycje, czy zasady postępowania) oraz formalne reguły (konstytucje, prawo, prawa własności)” (North 1991, s. 97). O instytucjach formalnych możemy powiedzieć, że mają charakter głównie legislacyjny, natomiast o nieformalnych, że będąc częścią dziedzictwa kulturowego, są niepisаныmi, silnie utrwalonymi w społeczeństwie regułami postępowania. Reguły nieformalne kształtują się w procesie historycznego procesu uczenia się i naśladowania, przekazywania wiedzy i wartości z pokolenia na pokolenie. Celem kompletnej matrycy instytucjonalnej (ograniczenia formalne uzupełnione nieformalnymi) jest m.in. obniżanie kosztów transakcyjnych, poprawa stopnia koordynacji stosunków gospodarczych, ograniczanie niepewności za pomocą reguł wprowadzanych do życia codziennego oraz ukierunkowanie postępowania ludzkiego. Zdaniem D.C. Northa, zasady formalne i nieformalne muszą być wobec siebie komplementarne. Brak spójności i zgodności pomiędzy ograniczeniami formalnymi i nieformalnymi powoduje wiele negatywnych zjawisk w społeczeństwie, m.in. korupcję, niepewność, brak zaufania wobec organów władzy, bądź też działa hamująco na rozwój gospodarczy. Znamienne dla porządku instytucjonalnego jest również to, iż „formalne zasady mogą ulec zmianie w bardzo krótkim czasie jako rezultat politycznej lub sądowej decyzji, nieformalne ograniczenia zakorzenione w zwyczajach, tradycjach są odporne na celowo stosowaną politykę. Te kulturowe ograniczenia łączą przeszłość

z terażniejszością i przyszłością oraz dostarczają klucz do wyjaśnienia ścieżki historycznych zmian” (North 1990, s. 6).

Próby usystematyzowania definicji instytucji podjęła się także D. Kuder, zdaniem której obejmują one „każdą formę ograniczeń, jaką wymyślił człowiek w celu kształtowania wzajemnych oddziaływań ludzkich (...) instytucjonalne ograniczenia dotyczą zarówno oddziaływania na jednostki w celu zabronienia im jakiegoś działania, jak i narzucenia warunków, które muszą być spełnione celem podjęcia przez nie pewnych działań (...) mogą być tworzone przez ludzi, jak np. konstytucja; mogą również ewoluować w czasie, jak np. prawo zwyczajowe” (Kuder 2011, s. 87). D. Kuder wskazuje na sposób tworzenia instytucji, uznając teorię wypracowaną przez D.C. Northa. Autorka podkreśla, iż ograniczenia są zestawem odgórnie narzuconych reguł prawnych organizujących stosunki społeczno-polityczno-gospodarcze. Tymczasem M. Aoki definiuje instytucje jako stabilne, powszechne systemy przekonań na temat oczekiwanego zachowania członków danego społeczeństwa w różnych warunkach (Aoki 2001). Greif przyjmuje bardziej ekspansywną definicję: „instytucja jest systemem zasad, przekonań, norm i organizacji, które wspólnie generują prawidłowości (społecznego) zachowania” (Greif 2006, s. 30). Biorąc za podstawę ramy teoretyczne teorii gier, „instytucje można zdefiniować jako reguły gry, w której poszczególni agenci albo organizacje, takie jak przykładowo firmy będą graczami”, dodaje B. Amable (Amable 2003, s. 32).

Znaczenie stabilności instytucjonalnej akcentuje D.C. North. Jego zdaniem cecha ta stanowi podstawowy warunek właściwego funkcjonowania ograniczeń formalnych i nieformalnych. Trwałość instytucji nie oznacza jednak niezmienności, ponieważ instytucje podlegają nieustannym procesom ewolucyjnym. Zmiana instytucjonalna jest procesem złożonym, który w każdym kraju następuje w różnym tempie i zakresie (kompleksowo bądź fragmentarycznie), przybiera różnorodną formę oraz skutkuje odmiennymi implikacjami. Proces zmian zachodzi nie tylko, jak zaznaczyła D. Kuder, w wyniku ewolucji w czasie – zmiana stopniowa o charakterze kumulacyjnym, w ramach której instytucje niepasujące do sytuacji gospodarczej zastępowane są bardziej korzystnymi i odpowiednimi, lecz również w efekcie projektowanych i wdrażanych przez państwo reform, które są skutkiem nagłego przełomu – zmiana radykalna o charakterze skokowym, której przykładem może być transformacja systemowa w krajach postsocjalistycznych. Radykalne zmiany instytucji formalnych mogą prowadzić do dysfunkcji całego systemu instytucjonalnego, niedopasowania i niespójności ograniczeń formalnych i nieformalnych, a w konsekwencji do konfliktów społecznych i politycznych oraz nieuznawania i nieprzestrzegania wprowadzonych przekształceń. Ponadto, zmiany mogą polegać na modyfikacji istniejących instytucji, tworzeniu nowych, uzupełniających funkcjonujący porządek instytucjonalny (Mahoney, Thelen 2010) oraz na przekształceniu całego systemu ograniczeń, dokonywanym w sposób intensywny i kompleksowy. Każda zmiana instytucjonalna, która burzy istniejący układ interesów, kompromisów, zwyczajów i przekonań, wymaga zbudowania wokół niej silnego poparcia społecznego (Amable 2003, s. 10), ułatwiającego jej przeprowadzenie.

O trudności procesu zmiany instytucjonalnej decyduje zależność i komplementarność instytucji. Definicję komplementarności znajdujemy u B. Amable, według którego jest to związek pomiędzy dwiema instytucjami, w którym obecność jednej zwiększa efektywność drugiej. Komplementarność instytucjonalną można określić także jako efekt synergii albo jako efekt dodatniego sprzężenia zwrotnego (Jasiecki 2013, s. 63). Silna zależność komplementarna może być czynnikiem hamującym, utrwalającym wewnętrzną inercję systemu oraz zmniejszającym efektywność wprowadzanych zmian. Dokonywanie zmian jest jednak tylko wówczas celowe, jeśli przeobrażeniu ulega układ wszystkich współzależnych instytucji. Barrierami skutecznej zmiany stają się również powolny rozwój instytucji nieformalnych oraz ścieżka zależności od zdarzeń przeszłych (*path dependence*). Termin *path dependence*, zapożyczony przez B. Arthura z nauk ścisłych (Arthur 1994, s. 1–32) wskazuje na to, iż proces zmian jest wrażliwy na własną historię, która może kształtować, utrudniać bądź też całkowicie udaremnić osiągnięcie założonych celów rozwojowych i wyników. Silne oddziaływanie dziedzictwa przeszłości (*history matters*) można zaobserwować, analizując wpływ spuścizny komunizmu na polski wariant architektury instytucjonalnej.

Według M. Iwanka i J. Wilkina determinantami przeobrażeń instytucjonalnych są rozwój techniczny, zmiany po stronie popytu, które wpływają na kształt cen, interakcje z innym środowiskiem kulturowo-cywilizacyjnym oraz konflikty społeczne (Iwanek, Wilkin 1998, s. 23). S. Pejovitch dodaje zaś, iż źródła zmian dzielą się na endogeniczne, w których katalizatorem rozwoju są nowe możliwości, nowy system wartości, nowe prądy intelektualne, nauka, eksperymentowanie, tj. samodoskonalenie się społeczeństw, oraz egzogeniczne, które polegają na zastąpieniu istniejących reguł przez nowe narzucone bądź przeforsowane przez grupy interesu, siły polityczne itp. (cyt. za: Iwanek, Wilkin 1998, s. 23).

Metodyka projektowania instytucji w ujęciu egzogenicznym jest przedmiotem badań B. Amable'a. W opinii B. Amable'a instytucje powstają wskutek „politycznych kompromisów będących rezultatem konfliktów społecznych pomiędzy heterogenicznymi podmiotami lub grupami podmiotów forsującymi swoje sprzeczne interesy. Konstrukcja instytucjonalna odzwierciedla konflikt wokół problemów związanych z dystrybucją i nawet indywidualne oddziaływanie prowadzi do równowagi instytucjonalnej odzwierciedlającej asymetrię sił i konflikt interesów. To oznacza, że instytucje nie są projektowane przede wszystkim, aby rozwiązywać problemy koordynacyjne pomiędzy równorzędnymi agentami o podobnych interesach, ale po to, by rozwiązywać konflikty pomiędzy różnorodnymi aktorami o rozbieżnych interesach. (...) Instytucje są determinowanymi endogenicznie regułami gry. Gdy zasady zostaną uzgodnione, są traktowane jako część środowiska przez agentów, którzy obmyślają swoje strategie w ramach ograniczeń określonych przez te reguły. (...) Gdy konflikt społeczny nie może być rozwiązany w ramach istniejących reguł gry, możliwość zmiany obecnie funkcjonujących reguł gry jest otwarta” (Amable 2003, s. 10). Grupy społeczne wykorzystują szerokie spektrum narzędzi, m.in. lobbying, w celu

wprowadzenia takiej zmiany instytucji, którą postrzegają za korzystną bądź powstrzymania zmiany z ich perspektywy niepożądaną (Kingston, Caballero 2009, s. 153).

Zmiana instytucjonalna może polegać także na imporcie i kopiowaniu reguł skutecznych, sprawdzonych i właściwie funkcjonujących w innych krajach (*legal transplants*). Sposób ten może jednak okazać się błędny oraz, pomimo deklaracji reformatorów, skutkować spadkiem, a nie wzrostem efektywności gospodarczej (Maszczyk 2013, s. 255). Szok instytucjonalny spowodowany tym podejściem może doprowadzić do oportunistów, w ramach którego narzucone z góry zasady formalne nie będą w pełni akceptowane i przestrzegane przez społeczeństwo na rzecz tych nieformalnych, społecznie legitymizowanych. Niemniej jednak *legal transplants* jest metodą powszechną i nieuniknioną w globalnej i europejskiej integracji polityczno-ekonomicznej. Jej przesłanką jest m.in. oszczędność czasu oraz wzrost motywacji i przekonania o słuszności podejmowanych zmian.

2. Rozwój typologii i koncepcji zróżnicowania kapitalizmu

W badaniach w zakresie współczesnego kapitalizmu spotykamy się z podejściem afirmującym oraz kontestującym konstruowanie i funkcjonowanie instytucjonalnych układów modelowych. Krytycy modelowych typologii kapitalizmu podkreślają dużą różnorodność krajowych rozwiązań instytucjonalnych, które ich zdaniem należy postrzegać jako odrębne rodzaje systemów społeczno-gospodarczych. Przykładowo w ramach „*comparative economic systems*” powstało wiele badań dotyczących zróżnicowania systemów kapitalistycznych. Zwolennicy analizy czynników instytucjonalnych podważają słuszność argumentu dotyczącego narodowych odmian kapitalizmu, kwestionując ich homogeniczność oraz w konsekwencji ścisłość i wiarygodność krajowych analiz porównawczych. W opinii B. Amable’a nie istnieje jednorodny model włoski, francuski czy niemiecki, ponieważ wewnątrz każdego z nich występują silne zróżnicowania regionalne, zarówno na poziomie praktyk biznesowych i wzorów organizacyjnych firm, jak i rozwiązań regulacyjnych. Ponadto w granicach każdego regionu należałoby wyodrębnić zróżnicowania sektorowe i branżowe oraz wskazać na heterogeniczność przedsiębiorstw (Amable 2013, s. 13).

2.1. Współczesne modele kapitalizmu

Formułowane współcześnie taksonomie odmian kapitalizmu stanowią podejście pragmatyczne, determinujące dokonywanie porównań pomiędzy istniejącymi gospodarkami. Modele kapitalizmu są definiowane w literaturze przedmiotu m.in. jako zróżnicowane sposoby organizacji gospodarki rynkowej w istotnych dla jej

rozwoju rejonach świata (Albert 1993) oraz jako uproszczenie najważniejszych wyróżników systemu społeczno-gospodarczego. Powszechność cech konstytutywnych modelu sprawia, iż wpisują się weń gospodarki o dużej różnorodności istotnych obszarów życia społecznego (Kozłowski 2010, s. 65).

Typy idealne, inaczej mówiąc modele, choć stanowią ideowe uproszczenie rzeczywistości, służące uporządkowaniu analitycznemu, nie obejmują wszystkich aspektów zróżnicowanego, pełnego sprzeczności i konfliktów środowiska realnego (Becker 2007, s. 265). Według B. Amable'a modele kapitalizmu, mające charakter abstrakcyjny, nigdy i nigdzie w pełni nie funkcjonowały, a żadna rozwinięta gospodarka rynkowa nie może być z którymkolwiek z nich w sposób absolutny identyfikowana. Poszczególne kraje dysponują zestawem cech czyniącym ich usytuowanie bliższym lub dalszym danego modelu, nigdy jednakże nie osiągając z żadnym z nich pełnej zgodności. Typy idealne kapitalizmu pełnią dwie bardzo ważne funkcje. Z jednej strony pozwalają zrozumieć mechanizmy instytucjonalne, od których zależy spójność różnych gospodarek rozwiniętych, z drugiej zaś umożliwiają określenie wspólnych cech strukturalnych pozornie odmiennych gospodarek poszczególnych krajów (Amable 2003, s. 114). Analizę porównawczą pomiędzy typami idealnymi a klastrami składającymi się z realnych gospodarek rynkowych odnajdujemy m.in. u M. Dogana i D. Pelassy'ego, U. Beckera oraz B. Amable'a. Jak wskazuje U. Becker, pomiędzy rzeczywistymi gospodarkami a typami idealnymi zachodzi wiele różnic. Zarówno B. Amable, jak i U. Becker zwracają uwagę na stosunkową stabilność i trwałość konstruowanych modeli w porównaniu z przypadkami krajowymi, które M. Dogan i D. Pelassy określają kompleksowymi, heterogenicznymi i historycznymi podmiotami, zmieniającymi z biegiem czasu swoje położenie na osi typów idealnych (Dogan, Pelassy 1990, s. 174). Według U. Beckera, wszystkie realne przypadki stanowią hybrydy ustrojowe, zawierające elementy więcej niż jednego modelu (Becker 2007, s. 276).

Specyficznym atrybutem kapitalizmu w całym okresie jego ewolucji jest występowanie centrum oraz obszarów peryferyjnych (Kozłowski 2010, s. 65). Początkowo w analizie koncentrowano się na różnorodności występującej w samym centrum, tzn. klasyfikowano modele kapitalizmu według podobieństw szeregu cech w odniesieniu do krajów wysoko rozwiniętych, pomijając jednakże kraje wchodzące w skład peryferii, zgodnie z przekonaniem, iż wyżej rozwinięte gospodarki rynkowe stanowią docelowy wzorzec rozwojowy dla gospodarek słabiej rozwiniętych (Wojtyna 2005, s. 2).

Literatura przedmiotu dostarcza wiele różniących się od siebie schematów klasyfikacyjnych systemu kapitalistycznego. Wynika to m.in. z używania różnego nazewnictwa, stosowania odmiennych kryteriów podziału, przyjmowania wąskiej perspektywy badawczej, opartej na analizie czynników ekonomicznych bądź też szerokiej, akcentującej dodatkowo znaczenie wymiaru społecznego, politycznego oraz nierzadko technologicznego (Wojtyna 2005, s. 11). Najważniejsze typologie kapitalizmu rozwiniętych gospodarek rynkowych zostały usystematyzowane w tabeli 2.

Tabela 2
Typologie kapitalizmu rozwiniętych gospodarek rynkowych

Klasyfikacja	Modele kapitalizmu	Opis
M. Albert (1993)	Dwie odmiany kapitalizmu (relacja antagonistyczna): – model anglosaski: USA, Wielka Brytania; – model nadreński: Niemcy, Holandia, Szwajcaria.	Brak rozwiniętych ram teoretycznych i metodologicznych, analiza dychotomiczna, uwzględnia się dziedzictwo historyczne i kulturowe, położenie geograficzne oraz posiadane zasoby. Model neoamerykański: sukces indywidualny i krótkoterminowy zysk finansowy; model nadreński: zasada solidarności i współodpowiedzialności i współpracy.
Ch. Hampden-Turner i F. Trompenaars (1998) (Gołębiowski, Szczepankowski 2008)	Modelowe rodzaje kapitalizmu charakterystyczne dla siedmiu krajów: – USA, – Wielkiej Brytanii, – Szwecji, – Francji, – Japonii, – Holandii, – Niemiec.	Zindywidualizowane podejście do systemów gospodarczych. Uwzględnione kryteria: – życie codzienne obywateli, – znaczenie pracy, – stosunek do grup posiadających kapitał, – styl zarządzania pracownikami, – taktyki negocjacyjne.
D. Coates (2000)	Trzy modele kapitalizmu (idealne typy kapitalistycznej organizacji): – kapitalizm oparty na rynku: USA, Wielka Brytania pod rządami M. Thatcher; – kapitalizm kierowany przez państwo: Japonia, Korea Południowa, Tajwan; – kapitalizm oparty na procesie negocjacyjnym lub konsensusie: kraje skandynawskie, Niemcy.	Centralne zagadnienia: – warunki maksymalizowania wyników gospodarczych; – związek pomiędzy wynikami gospodarczymi i formami organizacji pracy, mobilizacja i akumulacja kapitału, polityka w skali mikro i makro, tworzenie umiejętności i ekonomicznego wpływu norm kulturowych; – interakcja pomiędzy zestawami krajowych konstrukcji instytucjonalnych i nierównomiernym rozwojem gospodarek kapitalistycznych (Howell 2003, s. 118).
P.A. Hall i D. Soskice (2001)	Dwa modele kapitalizmu: – gospodarka rynkowa oparta na koordynacji (CME): Niemcy, Japonia, Szwajcaria, Holandia, Belgia, Szwecja, Norwegia, Dania, Finlandia, Austria; – gospodarka liberalna (LME): USA, Wielka	Mikroekonomiczna perspektywa badawcza dotycząca następujących obszarów: – stosunki przemysłowe, – edukacja i szkolenia zawodowe, – nadzór właścicielski, – relacje pomiędzy przedsiębiorstwami, – wewnętrzne relacje pomiędzy pracownikami danego przedsiębiorstwa.

c.d. tabeli 2

	Brytania, Australia, Kanada, Nowa Zelandia, Irlandia.	
A. Sapir (2006)	Cztery modele polityki społeczno-gospodarczej w UE: – model nordycki: Finlandia, Szwecja, Dania, Austria, Holandia; – model anglosaski: Wielka Brytania, Irlandia, Portugalia; – model kontynentalny: Francja, Niemcy, Belgia, Luksemburg; – model śródziemnomorski: Włochy, Grecja.	Ocena skuteczności i efektywności modeli kapitalizmu. Wspólna cecha modeli w UE: solidarność w dzieleniu dochodu narodowego. Uwzględnienie wskaźników: wzrostu i stabilności gospodarczej, zatrudnienia, bezrobocia, równowagi płatniczej i budżetowej, inflacji, stopy procentowej, produktywności, skłonności do oszczędzania, międzynarodowe rankingi konkurencyjności (Maszczyk 2013, s. 258–259).
T. Casey (2007) (Gołębiowski, Szczepankowski 2008)	Pięć modeli kapitalizmu: – północnoeuropejski: Austria, Belgia, Dania, Finlandia, Holandia, Niemcy, Norwegia, Szwecja; – południowoeuropejski: Grecja, Hiszpania, Włochy, Portugalia; – liberalny: Irlandia, Kanada, Luksemburg, Szwajcaria, Wielka Brytania, Stany Zjednoczone; – pośredni: Australia, Francja, Islandia, Korea, Nowa Zelandia; – azjatycki: Japonia.	Klasyfikacja oparta na wyliczonym indeksie kapitalizmu. Kluczowe dla indeksu kryteria: – organizacja rynku pracy, – organizacja działalności gospodarczej, – rola państwa w gospodarce.
U. Becker (2009)	Typologia oparta na sześciu typach (stabilnych typach idealnych): – liberalny: kraje anglosaskie; – patrymonialny: gospodarki nie-zachodnie; – kapitalizm obwarowany (ramami regulacji): – etatystyczny: Francja; – korporatystyczny: kraje skandynawskie, Austria, Belgia, Holandia; – mezokomunitarny: Japonia, Korea.	Kryteria typologii (podstawowe i nadrzędne cechy kapitalizmu): – relacja pomiędzy kapitałem a pracą, – relacja pomiędzy polityką a gospodarką (Becker 2011, s. 12–14).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie literatury.

2.2. Klasyfikacja modeli kapitalizmu według B. Amable'a

Monografia poświęcona modelom kapitalizmu autorstwa B. Amable'a uznawana jest w dyskursie ekonomicznym za najbardziej wnikliwą, wszechstronną i ugruntowaną empirycznie typologię, posługującą się rozbudowanym aparatem metod statystycznych. Zaslugą autora *The Diversity of Modern Capitalism* (DoC) jest przede wszystkim stworzenie specyficznych ram teoretycznych służących analizie badawczej oraz schematu klasyfikacyjnego wynikającego z uprzednich rozważań metodologicznych. Obszerna analiza empiryczna oparta na koncepcji *klastrów* stanowi dodatkowy argument świadczący o nowatorskim podejściu do badań nad współczesnymi odmianami gospodarek kapitalistycznych (Wojtyna 2005, s. 17). Oryginalność klasyfikacji zaproponowanej przez B. Amable'a polega ponadto na odrzuceniu dominującego w literaturze funkcjonalistycznego podejścia afirmującego przekonanie o tym, iż instytucje są projektowane i wprowadzane w życie z przyczyn efektywnościowych (Maszczyk 2013, s. 254). Efektywność instytucjonalna budzi u badacza francuskiego wątpliwości:

- 1) jakie mechanizmy gwarantują efektywność tworzących się instytucji?
- 2) w jaki sposób należy definiować efektywność instytucji i z czyjej perspektywy powinny być one efektywne?

Zastrzeżenia B. Amable'a odnoszą się w szczególności do koncepcji dotyczących powstawania instytucji, według których proces ten odbywa się w sposób spontaniczny bądź zgodnie z kryteriami efektywnościowymi. Tymczasem cele efektywnościowe zostały u B. Amable zastąpione zjawiskiem politycznego kompromisu pomiędzy podmiotami o sprzecznych interesach, które stanowi źródło powstania i zmiany instytucjonalnej.

W odróżnieniu od innych autorów B. Amable rozpoczyna swoje rozważania od sformułowania najważniejszych jego zdaniem obszarów instytucjonalnych, do których należą:

- konkurencja na rynku produktów,
- organizacja rynku pracy i związek siła robocza-płace,
- sektor pośrednictwa finansowego i ład korporacyjny,
- zakres ochrony socjalnej i państwa opiekuńczego,
- sektor edukacji.

Identyfikacja kompleksów instytucji umożliwia zbadanie związków komplementarności zachodzących pomiędzy nimi. Uzyskane wyniki wraz z rezultatami wcześniej przeprowadzonych badań nad atrybutami gospodarek kapitalistycznych pozwalają na wyodrębnienie następujących modeli kapitalizmu:

- model gospodarki wolnorynkowej (Wielka Brytania, USA, Australia, Nowa Zelandia, Irlandia),
- model socjaldemokratyczny (Szwecja, Norwegia, Dania),
- model kontynentalny europejski (Francja, Niemcy, Holandia, Austria),
- model śródziemnomorski (Europa Południowa),
- model azjatycki (Japonia, Korea).

Klasyfikacja przedstawiona w *The Diversity of Modern Capitalism* nosi znamiona silnie europocentrycznej. Wyrażna u autora koncentracja na krajach europejskich jest szczególnie istotna w odniesieniu do perspektywy badawczej polskiego wariantu kapitalizmu.

Analiza porównawcza pomiędzy typologią B. Amable'a a polskim układem instytucjonalnym rodzi dwojakiego typu problemy. Z jednej strony bowiem należy być świadomym ograniczeń klasyfikacji skoncentrowanej na badaniach empirycznych nad rozwiniętymi gospodarkami rynkowymi, z drugiej zaś nieodzowne jest uwzględnienie trudności klasyfikacyjnych związanych z polską odmianą kapitalistycznego systemu społeczno-gospodarczego. Skalę trudności obrazują współczesne prace badawcze nad krajami postsocjalistycznymi. Międzynarodowa debata dotycząca różnorodności odmian kapitalizmu w krajach Europy Środkowo-Wschodniej toczy się pośród zwolenników uniwersalności odmian opisanych przez Amable'a czy Halla i Soskice'a, które ich zdaniem mogą posłużyć opisowi innych krajów, oraz przeciwników takiego podejścia, podkreślających zbyt duże różnice występujące pomiędzy krajami Europy Zachodniej i Europy Środkowo-Wschodniej. Ekonomiści podważający wszechstronność typologii zaproponowanej w DoC preferują tworzenie dla gospodarek postsocjalistycznych klasyfikacji specyficznych, uwypuklających ich odrębność.

Trudno nie dostrzec barier towarzyszących klasyfikacji DoC. Próby wpisania w nią polskiej odmiany kapitalizmu powinny być podejmowane z dużą ostrożnością, wynikającą z tego, iż:

1. Klasyfikacja B. Amable'a została stworzona na podstawie badań dotyczących wysoko rozwiniętych gospodarek europejskich. Europocentryzm podważa uniwersalność schematu klasyfikacyjnego DoC.
2. Schemat klasyfikacyjny DoC został skonstruowany na podstawie wyodrębnionych wcześniej obszarów instytucjonalnych odgrywających kluczową rolę w rozwiniętych gospodarkach kapitalistycznych. Analiza nie uwzględnia silnie zróżnicowanych krajów postsocjalistycznych, ich specyfiki oraz właściwych dla nich zmian instytucjonalnych.
3. Zastosowana perspektywa różnorodności modeli kapitalizmu ma wyraźny kontekst czasowy. Wyniki badań ilościowych przeprowadzonych w 21 krajach OECD po koniec XX w. nie są obecnie w pełni reprezentatywne, pozwalają jedynie na statyczną analizę, odzwierciedlającą stan faktyczny. Zmiany globalne oraz przeobrażenia w krajach UE należałoby poddać badaniu, co mogłoby wpłynąć na przededefiniowanie ram teoretycznych. Szczegółowy program badawczy powinien objąć swym zasięgiem następstwa globalnego kryzysu finansowego z 2008 r., w tym wdrożoną w krajach UE politykę makroostrożnościową. Zmiany wywołane kryzysem wymagają z pewnością przewartościowania ocen dotyczących podobieństw i różnic dostrzeganych w krajach wysoko rozwiniętych i pomiędzy modelami kapitalizmu B. Amable'a. Przykładowo, o ile na początku XXI w. można było odnaleźć elementy wspólne łączące modele kontynentalny i śródziemnomorski (przy założeniu, iż typ śródziemnomorski stanowi etap rozwoju krajów UE dążących do rozwiązań instytucjonal-

nych stosowanych w Niemczech), o tyle przeobrażenia natury ekonomicznej podważyły ten pogląd (Maszczyk 2013, s. 261). Na możliwe do wystąpienia zmiany w układach instytucjonalnych oraz realne przeobrażenia modeli kapitalizmu zwraca uwagę sam autor koncepcji DoC. Podkreśla on trudności, z jakimi mogą zmierzyć się poszczególne typy kapitalizmu, biorąc pod uwagę problemy występujące w poszczególnych krajach oraz proces zmian całej Unii Europejskiej i świata. Po pierwsze, B. Amable dochodzi do wniosku, iż europejski kapitalizm kontynentalny jest kategorią heterogeniczną i niespójną, którą można podzielić na dwie subkategorie: Holandię i Szwajcarię oraz Austrię, Belgię, Francję i Niemcy. Model ten, jego zdaniem może ulec transformacji m.in. na rzecz większej liberalizacji, a więc pod wpływem sił modelu rynkowego, co wiąże się przede wszystkim z globalizacją, integracją europejską i jego stopniowym otwieraniem się od końca lat 50. XX w. na konkurencję. Jak przewiduje B. Amable, przeobrażenia kontynentalnego układu instytucjonalnego mogą również nastąpić pod wpływem m.in. starzenia się społeczeństwa, słabej elastyczności rynku pracy czy zmian strukturalnych. Tymczasem model ten w perspektywie długookresowej i w odniesieniu do kryzysu finansowego z 2008 r. oraz kryzysu strefy euro okazał się bardziej stabilny niż model rynkowy, reprezentowany przez Irlandię i Wielką Brytanię, nie wspominając o modelu śródziemnomorskim, dotkniętym w największym stopniu negatywnymi implikacjami załamań gospodarczych. B. Amable analizuje sprzeczności europejskiego kapitalizmu głównie w ramach dwóch ścierających się ze sobą modeli: rynkowego i kontynentalnego. Jednakże obecnie, poza rozwiązaniami gospodarki rynkowej i europejskiego kapitalizmu kontynentalnego, na znaczeniu zyskuje model typowy dla koncepcji rozwojowej krajów skandynawskich oraz budowa gospodarki opartej na wiedzy.

4. Analiza obszarów instytucjonalnych poszczególnych modeli w nadmiernym stopniu koncentruje się na sektorach produkcyjnych, pomijając rosnące wpływy branż usługowych we współczesnych gospodarkach kapitalistycznych. Ich znaczenie, pozytywne i negatywne efekty rosnącego w siłę outsourcingu mogłyby wzbogacić klasyfikację różnorodności form kapitalizmu.
5. Typologia kapitalizmu B. Amable'a nie jest jedynym punktem odniesienia dla Polski. Duże zróżnicowanie schematów klasyfikacyjnych modeli kapitalizmu wskazuje na ewolucję instytucjonalną zachodzącą we współczesnych gospodarkach w warunkach globalizacji i europeizacji, które w coraz większym stopniu mają charakter mieszany.
6. Istotne w koncepcji B. Amable'a jest pojęcie komplementarności instytucjonalnej, która stanowi podstawę związków pomiędzy instytucjami w poszczególnych modelach kapitalizmu. Pojawiają się przy tym trzy problemy. Po pierwsze, czy istnieje komplementarność pomiędzy zbiorem instytucji lub daną instytucją a stosowaną polityką makroostrożnościową. Po drugie, czy różniące się między sobą wyniki gospodarcze poszczególnych modeli są wywołane uwarunkowaniami instytucjonalnymi, czy też bardziej prowadzoną polityką gospodarczą (Wojtyła 2005, s. 17–18). Po trzecie zaś, w dużym stopniu budzi wątpliwość od-

rzucenie przez B. Amable’a zjawiska efektywności instytucji. Dogłębnej analizie powinny być poddane zależności pomiędzy zjawiskami komplementarności i efektywności instytucjonalnej, tym bardziej iż w całej monografii przewija się problem oceny efektywności poszczególnych modeli.

3. Wylaniający się w Polsce model kapitalizmu w ujęciu typologii DoC. Próba wstępnej oceny

O tym, iż nie istnieje jednorodny europejski model kapitalizmu przekonywał już w latach 90. XX w. M. Albert. Polskę wraz z innymi krajami postsocjalistycznymi wstępującymi od 2004 r. do Unii Europejskiej, należy rozpatrywać zarówno w ujęciu statycznym, jak i dynamicznym. Podejście uwzględniające proces zmian jest szczególnie ważne w przypadku krajów, które przeszły transformację ustrojową i są młodymi demokracjami kapitalistycznymi. Gospodarki tego typu różnią się pod wieloma względami od rozwiniętych ustrojów społeczno-gospodarczych, choć ich odrębność może się z czasem zmniejszać.

3.1. Odmiany kapitalizmu krajów postsocjalistycznych

Krótki okres radykalnych przemian ustrojowych i społeczno-gospodarczych krajów postsocjalistycznych utrudnia prowadzenie empirycznych studiów porównawczych, dokonywanie pogłębionego wnioskowania generalizującego (Mc Menamin 2004, s. 259–274) oraz określenie silnych związków przyczynowo-skutkowych (Kitschelt 2001, s. 11–45).

Rozpad systemu komunistycznego pokazał heterogeniczność regionu oraz odmienne kierunki zmian ustrojowych, w tym ekonomicznych, które wynikają ze zróżnicowania politycznego, kulturowego, historycznego, gospodarczego, społecznego, demograficznego oraz językowego (Jasiecki 2013, s. 96). Rozbieżności te nie pozwalają na rozpatrywanie krajów postsocjalistycznych w kategoriach jednolitego, wschodnioeuropejskiego modelu kapitalizmu (Kitschelt 2001).

Wśród badaczy krajów postsocjalistycznych (Heiduk, Rapacki 2009; Myant, Drahoukoupil 2011) przeważa zdanie, iż w przypadku większości krajów opisywanego regionu doszło do przemian niemających z góry określonego punktu docelowego. Dywersyfikacja wewnętrzna krajów Europy Środkowo-Wschodniej spowodowana jest nie tylko brakiem wizji i celowości zmian, lecz również zróżnicowaniem, dynamiką, skutkami oraz wybraną strategią reform (np. terapia szokowa w Polsce, zmiany o charakterze stopniowym w Czechosłowacji i na Węgrzech). Z tych powodów dyskusja na temat zróżnicowania kapitalizmu w krajach komunistycznych rozwija się według trzech perspektyw badawczych:

- 1) rozszerzenie o nowe warianty kapitalizmu,
- 2) włączenie regionu do istniejących kategorii,

3) weryfikacja dotychczasowych konceptualizacji odmian kapitalizmu (Mc Menamin 2004, s. 260).

Kryteria klasyfikacyjne, stosowane jako specyficzne dla regionu Europy Środkowo-Wschodniej, stanowią m.in. odbicie starań o podkreślenie jego odmienności. Należą do nich w szczególności (Jasiecki 2013, s. 99):

- 1) poziom rozwoju gospodarczego i instytucjonalnego,
- 2) geneza kapitalizmu,
- 3) rodzaj dominującej logiki koordynacji pomiędzy podsystemami instytucjonalnymi gospodarki,
- 4) charakterystyka narodowa bądź regionalna kapitalizmu.

Zarówno argument dotyczący odmienności kapitalizmu, jak i genezy kapitalizmu krajów postsocjalistycznych mogą z czasem coraz bardziej tracić na znaczeniu ze względu na przejście społeczeństw do nowych etapów rozwoju. Szczególnie widoczne jest to w przypadku państw Grupy Wyszehradzkiej. Podstawowe cechy fazy początkowej społeczeństw „wychodzących z komunizmu” zastępowane są uniwersalnymi wpływami działań globalnych oraz unijnych, które skutkują większą stabilizacją demokratyczną i kapitalistyczną. Coraz ważniejsze staje się zatem kryterium uczestnictwa w systemie światowym i porządku europejskim, które wymaga analizy porównawczej z innymi ogniwami gospodarki światowej i w obrębie Unii Europejskiej. Odmiennosc krajów środkowoeuropejskich może mieć charakter przejściowy, który wskutek integracji europejskiej będzie stopniowo się zacierać, aby procesy wzajemnego przenikania i konwergencji ułatwiały funkcjonowanie całego ugrupowania. W tym kontekście nie rozpatruje się krajów postsocjalistycznych jako odrębnego wariantu kapitalizmu, który ma perspektywę długookresowego i niezmiennego istnienia. Niemniej jednak część badaczy jest zdania, iż kraje pokomunistyczne wymagają specyficznych klasyfikacji, których przykłady znajdują się w tabeli 3.

Z tabeli 3 wynika, że Polska – w zależności od ujęcia – została zaliczona do trzech wariantów kapitalizmu:

- kapitalizmu „z zewnątrz”,
- modelu gospodarki zależnej
- gospodarki rynkowej drugiej kategorii.

„Kapitalizm z zewnątrz” – zdaniem autorów tej koncepcji – ukształtował się m.in. w Polsce w wyniku neoliberalnych reform, wskutek rozwoju gospodarczego opartego na inwestycjach zagranicznych i korporacjach transnarodowych. Gospodarki powstałe w ramach tego wariantu kapitalizmu mają stosunkowo dobrze funkcjonujące instytucje rynkowe zintegrowane ze światową gospodarką. Odmiana zwana „modelem gospodarki zależnej” (*Dependent market economy*) została wyodrębniona jako trzeci model (VoC) zgodnie z koncepcją Halla i Soskice’a przedstawioną w książce *The Varieties of Capitalism (...)*. Zdefiniowana w tym ujęciu gospodarka różni się zarówno od modelu rynkowego, jak i koordynowanego m.in. tym, iż podstawą jej funkcjonowania są transnarodowe instytucje gospodarcze oraz inwestorzy zagraniczni. Jedną z najbardziej interesujących klasyfikacji została zaproponowana przez M. Myanta i J. Drahokoupila. Badacze ci określili Polskę jako *FDI-based (second-rank) market economy*, który to wariant

charakteryzują się „demokratycznym systemem politycznym, układem instytucjonalnym wzorowanym na krajach UE oraz rosnącym udziałem w eksporcie dóbr wysoko przetworzonych wytwarzanych przede wszystkim przez lokalne filie korporacji międzynarodowych. (...) Mieszczą się one w swoistym kontinuum od rozwiązań obecnych w «modelu kontynentalnym» aż do mechanizmów, które można zaobserwować w modelu anglosaskim” (Myant, Drahoukupil 2011, s. 310, cyt. za: Maszczyk 2013, s. 272)².

Tabela 3
Odmiany kapitalizmu krajów postsocjalistycznych

King, Szeleyni (2005)	Kapitalizm „z zewnątrz”, systemy liberalne: Czechy, Słowacja, Polska, Węgry, kraje bałtyckie	Kapitalizm „odgórny”, systemy patrymonialne – Rosja, Ukraina, Rumunia	Kapitalizm „oddolny”, systemy hybrydowe – Chiny, Wietnam		
Nölke, Vliegenthart (2009)	Model liberalny (VoC)	Model koordynowany (VoC)	Model gospodarki zależnej – Polska, Czechy, Słowacja, Węgry		
Myant, Drahoukupil (2011)	Gospodarki rynkowe drugiej kategorii: kraje EŚW, członkowie UE od 2004 r. (z wyjątkiem krajów bałtyckich)	Peryferyjne gospodarki rynkowe: kraje Europy Południowo-Wschodniej oraz kraje bałtyckie	Kapitalizm oligarchiczny: klientelistyczny – kraje WNP	Kraje autorytarne: Białoruś, Uzbekistan, Turkmenistan	Gospodarki oparte na napływie środków i pomocy zagranicznej: np. Albania

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wskazanych pozycji literatury.

3.2. Problemy klasyfikacyjne polskiego modelu kapitalizmu

Przyczyny, dla których nie istnieje powszechna zgoda badaczy dotycząca polskiej odmiany kapitalizmu, zostały wstępnie zarysowane przy okazji omawiania krajów postsocjalistycznych. Temat ten wymaga jednakże głębszej refleksji. Utrudnienia te można podzielić na cztery obszary determinujące wyłaniający się model kapitalizmu w Polsce:

² W literaturze przedmiotu możemy spotkać również inne typologie kapitalizmu w Europie Środkowo-Wschodniej, w tym dla Polski: m.in. *emerging market economies (EMEs)* – Hancké, Rhodes and Thatcher (2007); *embedded neo-liberal type in the Visegrad states* – Bohle and Greskovits (2007); *Central and Eastern Europe: hybrid regimes* – Cerami, Vanhuyse (2009).

- dziedzictwo komunizmu (*path dependence*),
- neoliberalna strategia modernizacji gospodarki,
- centralna rola korporacji transnarodowych,
- członkostwo w UE.

Obszary te stanowią podstawę podlegającego ewolucji polskiego układu instytucjonalnego. Stopień i zakres wpływu każdego z nich jest trudno jednoznacznie ocenić, wymaga to bowiem podjęcia dodatkowych badań w tym zakresie. Tym samym nie jest możliwe uszeregowanie ich pod względem ważności. Można jednakże pokusić się o stwierdzenie, że w miarę upływu czasu coraz bardziej słabnie znaczenie dziedzictwa komunizmu na rzecz integracji europejskiej i zależności globalnych. Członkostwo w Unii Europejskiej powoduje niejako przymus zmiany struktury społecznej, kulturowej, gospodarczej czy prawnej. To, co w pierwszym dziesięcioleciu stanowiło o specyfice polskiego kapitalizmu – czyli ścieżka wychodzenia z komunizmu, przejawy jego dziedzictwa, bezprecedensowy charakter przemian ustrojowych czy tworzenie od podstaw kapitalizmu – stanowi w dalszym ciągu istotny, ale wraz z upływem czasu już niepierwszoplanowy wyznacznik docelowego modelu kapitalizmu w Polsce. W odniesieniu do modernizacji gospodarki opartej na reformach neoliberalnych kierunek ten jest obecnie podtrzymywany i nie należy spodziewać się zmiany jego kursu. Trzeci obszar, dotyczący centralnej roli korporacji transnarodowych, wydaje się kluczową determinantą kształtu i kierunku zmian przede wszystkim instytucji formalnych polskiego systemu kapitalistycznego. Wynika to m.in. z uzależnienia Polski od inwestorów zagranicznych, którzy w rekordowym czasie, bo od połowy lat 90. XX w. stali się dominującym aktorem gospodarki polskiej, co (również w odniesieniu do innych krajów Europy Środkowej i Wschodniej) spowodowało wyodrębnienie i utrwalenie odmiany kapitalizmu transnarodowego. Uzależnienie od korporacji transnarodowych stanowi o podstawowej odmienności Polski od krajów uwzględnionych w typologii DoC, będących eksporterami kapitału i inwestycji. Oznacza tym samym uzależnienie Polski od najważniejszych gospodarek, w głównej mierze modelu liberalnego (gospodarki rynkowej) oraz modelu kontynentalnego, co również może mieć duży wpływ na możliwości kształtowania się polskiego wariantu kapitalizmu.

Rola ekspansji kapitału zagranicznego w wymiarze mikroekonomicznym obrazuje trudności bezprecedensowego budowania od podstaw kapitalizmu krajów postsocjalistycznych. W tym kontekście można rozpatrywać wpływ zależności ścieżkowej od zdarzeń przeszłych (m.in. brak klasy kapitalistów, gospodarka centralnie planowana) na proces uzależniania się od kapitału zagranicznego, który m.in. umożliwił wyjście z komunizmu i ukształtowanie się kapitalizmu.

W dyskusji nad charakterem kapitalizmu w Polsce aspekt członkostwa w Unii Europejskiej ma również niezwykle istotne znaczenie. Układ instytucjonalny polskiego kapitalizmu jest kształtowany w dużym stopniu procesami europeizacji. J.P. Olsen (2007) dokonał zestawienia interpretacji pojęcia *europeizacja*, gdzie jednym ze znaczeń jest „wpływ instytucji unijnych na kraje członkowskie,

zmiany w ich systemach zarządzania, polityce i wzorach zachowania” (Jasiecki 2013, s. 181). *Efekt UE* zaczął oddziaływać po upadku komunizmu, a jego ucieleśnieniem było wdrażanie reform zgodnych z oczekiwaniami Europy Zachodniej, zapoczątkowanych stowarzyszeniem Polski z Unią Europejską. Proces dostosowania do struktur unijnych był silnym impulsem zmian instytucjonalnych oraz regulacyjnych (harmonizacja prawa polskiego z prawem unijnym) wzorowanych na instytucjach funkcjonujących w krajach UE. Należy jednak mieć na względzie fakt, że Unia Europejska nie stanowi jendorodnej struktury, co oznacza, że u podstaw jej oddziaływania na Polskę leżą różnorodne rozwiązania instytucjonalne.

3.3. Polski wariant kapitalizmu w ujęciu statycznym

Trudności aplikacyjne istniejących klasyfikacji w odniesieniu do Polski skutkują podejściem akcentującym odmiennosć wobec modeli kapitalizmu wyodrębnionych przez B. Amable. W kontekście polskiego wariantu można przyjąć założenie, że mamy do czynienia z hybrydowym modelem kapitalizmu, wykazującym cechy rozwiązań instytucjonalnych charakterystycznych dla odmiany rynkowej, śródziemnomorskiej i kontynentalnej. Hybrydyzacja oznacza więc, że we wskazanych przez B. Amable obszarach instytucjonalnych w Polsce funkcjonują różne elementy ww. odmian kapitalizmu. Odmienny jakościowo model gospodarki polskiej opiera się jednocześnie na rozwoju egzogenicznym, w którym kluczową rolę pełnią kapitał i inwestycje zewnętrzne, transfer zewnętrznych wzorców instytucjonalnych oraz wpływ integracji europejskiej. Hybrydyzacja ustrojowa wskazuje na proces ewolucji i zróżnicowania układu instytucjonalnego w Polsce, który kontrastuje z bardziej stabilnymi i trwałymi rozwiązaniami modelu kontynentalnego, rynkowego, socjaldemokratycznego i śródziemnomorskiego.

Próby analiz systemów gospodarczych krajów Europy Środkowej i Wschodniej (w tym Polski) w kontekście modelu B. Amable’a były podejmowane m.in. przez V. Mykhnenko (2005), Crowleya (2005) i Farkas (2013). Crowley przeprowadził analizę ograniczoną do rynku pracy, w której skonstatował podobieństwo Polski do modelu śródziemnomorskiego, podczas gdy obserwacje dwóch pozostałych badaczy doprowadziły do wniosku, iż mamy do czynienia z gospodarką, której nie można jednoznacznie przyporządkować do żadnego z wyodrębnionych odmian. Przejawy instytucjonalnej hybrydowości polskiego wariantu kapitalizmu zostały przedstawione w tabeli 4. Tabela ukazuje polską strukturę instytucjonalną, której poszczególne rozwiązania przybliżają ją do różnych modeli kapitalizmu w ujęciu DoC.

Z tabeli 4 wynika, iż charakterystyczny dla Polski jest hybrydowy układ instytucjonalny. Przy uwzględnieniu struktury instytucjonalnej w ujęciu DoC można wskazać, że:

Tabela 4
Hybrydowy model kapitalizmu polskiego

Obszary instytucjonalne wg B. Amable'a	Opis szczegółowy
Konkurencja na rynku produktów	Konkurencja cenowa, mała rola konkurencji poprzez jakość; Relatywnie wysoki udział sektora publicznego; Syndrom „miękkiego państwa”; Znacząca rola inwestycji zagranicznych; Duże znaczenie MSP; Bariery wejścia (prawne, administracyjne, inwestycyjne, przedsiębiorczości).
Rynek pracy	Umiarkowana ochrona zatrudnienia; Brak aktywnej polityki zatrudnienia; Rosnąca deregulacja, liberalizacja i elastyczność form zatrudnienia, praca tymczasowa, umowy w niepełnym wymiarze czasu pracy, łatwość zatrudniania i zwalniania; Słabe związki zawodowe, słaba reprezentacja pracowników w zakładach pracy, słabe instytucje dialogu pracy i kapitału; Migracja zarobkowa, bezrobocie, znaczący udział „szarej strefy”; Połączenie etatyzmu (państwo główny aktor relacji trójstronnych), niewielkiego korporatyzmu (zaangażowanie sektora publicznego) oraz silnego pluralizmu (sektor prywatny).
Sektor pośrednictwa finansowego, ład korporacyjny	System bazujący na bankowości; Ograniczona koncentracja sektora bankowego; Mała złożoność rynków finansowych; Początkowa faza rozwojowa nadzoru korporacyjnego; Niedostateczna jakość otoczenia biznesu; Ograniczenia w zakresie funkcjonowania rynku i kontroli korporacji; Duży wpływ inwestycji zagranicznych i przedsiębiorstw transgranicznych; Wysoka koncentracja własności – korporacje transgraniczne; Początkowa faza rozwoju <i>venture capital</i> i <i>business angels</i> ; Niewielka rola giełdy (niewielka kapitalizacja); Niewielkie znaczenie kapitału krajowego; Niepewność źródeł finansowania.
Zakres ochrony socjalnej i państwa opiekuńczego	Umiarkowany zakres zabezpieczenia socjalnego ewoluujący w kierunku wzrostowym; Wydatki socjalne przeznaczone głównie na pokonywanie trudności życiowych (tzw. ryzyka socjalne), system emerytalny oraz świadczenia rodzinne; Zaangażowanie państwa; Repartycyjny system emerytalny do 1998 r.; obecnie system mieszany z przeważającą rolą ZUS; Ubezpieczenie społeczne oparte na systemie składkowym; Doniosłe znaczenie systemu zabezpieczeń społecznych dla społeczeństwa.
Sektor edukacji	Znaczące ograniczenie szkolnictwa zawodowego; Rozwój publicznego szkolnictwa opartego na wykształceniu ogólnym; Wzrost znaczenia umiejętności ogólnych; Brak spójności zdobywanego wykształcenia z wymaganiami rynku pracy; Wzrost bezrobocia młodych osób z wykształceniem wyższym; Wydatki publiczne przeznaczone głównie na wsparcie edukacji na poziomie podstawowym; Niski poziom wydatków na system szkolnictwa wyższego; Komerccjalizacja systemu edukacji (szczególnie studiów wyższych); Zwiększenie stopy skolaryzacji; Silne spopularyzowanie i upowszechnienie prywatnego systemu studiów wyższych; Niewielkie znaczenie programów edukacji ustawicznej, uczenia się przez całe życie; Stosunkowo częste reformy systemu oświaty.

- w obszarze konkurencji na rynku produktów Polskę cechuje bliskość do modelu śródziemnomorskiego, choć pewne związki widoczne są również z modelem rynkowym i kontynentalnym;
- pod względem organizacji rynku pracy, Polska jest związana z modelem gospodarki wolnorynkowej, choć wykazuje również podobieństwa do modelu śródziemnomorskiego;
- w sektorze pośrednictwa finansowego i w zakresie ładu korporacyjnego można dostrzec związki z odmianą śródziemnomorską kapitalizmu, z elementami modelu kontynentalnego i socjaldemokratycznego (jakościowo słabsze instytucje w porównaniu z modelem socjaldemokratycznym i kontynentalnym);
- w zakresie ochrony socjalnej i państwa opiekuńczego Polska wykazuje powiązania z modelem śródziemnomorskim i kontynentalnym;
- w ramach sektora edukacji można dostrzec podobieństwa do odmiany wolnorynkowej i śródziemnomorskiej kapitalizmu.

Powyższe atrybuty modelu polskiego wskazują, że najwięcej cech wspólnych wykazuje on z wariantem śródziemnomorskim. Duży wpływ na wyłaniającą się w Polsce odmianę kapitalizmu miały jednak również model wolnorynkowy oraz kontynentalny.

Każdy obszar instytucjonalny zawiera komponent specyficzny dla Polski, który nie występuje w żadnej z rozwiniętych gospodarek analizowanych przez B. Amable’a. Są nimi czynniki różnicujące Polskę i inne kraje Europy Środkowej i Wschodniej od odmian klasyfikacji DoC. Fundamentalne znaczenie dla rozpatrywanych wymiarów instytucjonalnych mają korporacje transnarodowe, kapitał zagraniczny, których pozycja jest wzmacniana słabością wewnętrznych źródeł finansowania, peryferyjnością gospodarczą oraz syndromem „miękkiego państwa”. W ujęciu statycznym wskazywałoby to na uformowanie się polskiej odmiany kapitalizmu jako zależnej gospodarki rynkowej (Nölke, Vliegthart 2009).

Zakończenie

Rozważania dotyczące modelu kapitalizmu w odniesieniu do Polski są w dalszym ciągu niezwykle istotne. Na pierwszym etapie rozwoju polskiego wariantu kapitalizmu działania były skoncentrowane na poziomie makroekonomicznym, podczas gdy obecnie i w najbliższej przyszłości niezbędne staje się pobudzenie rozwoju mezoekonomicznego i konwergencji regionalnej. W ujęciu dynamicznym w Polsce istnieje niebezpieczeństwo silnego zróżnicowania regionalnego, niewielkiej orientacji proinnowacyjnej, pułapki średniego dochodu, niedojrzałej polityki przemysłowej bądź barier rozwojowych sektora prywatnego. Przewyciężenie wymienionych słabości mogłoby wpłynąć na korektę istniejącego ładu instytucjonalnego, którego cechą charakterystyczną jest m.in. inkorporacja słabości instytucjonalnych modelu śródziemnomorskiego oraz niedorozwój instytucji za-

pożyczonych z modelu rynkowego i kontynentalnego. Wyłaniający się w Polsce model kapitalizmu nie jest w pełni zgodny z żadnym z wyodrębnionych przez B. Amable'a układów instytucjonalnych, lecz stanowi konglomerat rozwiązań pochodzących z każdego z nich. Jego fundamentalną cechą charakterystyczną, skłaniającą do określenia go jako specyficznej odmiany kapitalizmu jest silny wpływ czynników zewnętrznych, m.in. kapitału zagranicznego oraz członkostwa w Unii Europejskiej.

Tekst wpłynął: 31 lipca 2014 r.
(wersja poprawiona: 24 lutego 2016 r.)

Bibliografia

- Albert M., *Capitalism Vs. Capitalism*, Four Wall Eight Windows, New York 1993.
- Amable B., *The Diversity of Modern Capitalism*, Oxford University Press, New York 2003.
- An Introduction to Varieties of Capitalism. Varieties of Capitalism: The Institutional Foundations of Comparative Advantage*, red. P.A. Hall, D. Soskice, Oxford University Press, Oxford 2001.
- Aoki M., *Towards a Comparative Institutional Analysis*, MIT Press, Cambridge 2001.
- Arthur B., *Increasing Returns and Path-Dependence in Economy*, University of Michigan Press, Michigan 1994.
- Bardhan P., *Institutions Matter, but Which Ones?*, „Economics of Tradition” 2005, nr 13(3).
- Becker U., *Open Systemness and Contested Reference Frames and Change. A Reformulation of the Varieties of Capitalism Theory*, „Socio-Economic Review” 2007, nr 5(2).
- Beyond Varieties of Capitalism: Conflict, Contradictions, and Complementarities in the European Economy*, red. B. Hancke i in., Oxford University Press, New York 2007.
- Bohle D., Greskovits B., *Neoliberalism, Embedded Neoliberalism and Neocorporatism*, 2007.
- Brzeziński Z., *Wielka szachownica. Główne cele polityki amerykańskiej*, Świat Książki, Warszawa 1998.
- Casey T., *Comparative Capitalism and Economic Performance in the New Global Era*, Political Studies, Political Studies Conference, 2007.
- Chang H.J., *23 Things They Don't Tell You about Capitalism*, Bloomsbury Press, New York 2010.
- CE TOP Index of Success*, „Rzeczpospolita”, 8.09.2011.
- Cerami A., Vanhuyse P., *Post-communist Welfare Pathways: Theorizing Social Policy Transformations in Central and Eastern Europe*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2009.
- Coates D., *Models of Capitalism. Growth and Stagnation in the Modern Era*, Polity Press, Cambridge 2000.
- Commons J.R., *Institutional Economics*, Macmillan, New York 1934.
- Crowley S., *East European Labor, the Varieties of Capitalism, and the Expansion of the EU*, Council for European Studies Working Paper, Columbia University, 2005, <http://councilforeuropeanstudies.org/files/Papers/Crowley.pdf> (data dostępu: 08.03.2016).
- Dogan M., Pelassy D., *How to Compare Nations. Strategies in Comparative Politics*, Chatham, Chatham House, New Jersey 1990.

- Economic Policy Reform. Going for Growth, Interim Report*, OECD Publishing, Paris 2014.
- Eyal G., Szelenyi I., Townsley E., *Making Capitalism Without Capitalists*, Verso, London 2000.
- Farkas B., *Changing Development Prospects for the Central and Eastern European EU Member States*, University of Sheffield, Sheffield 2013, <http://speri.dept.shef.ac.uk/wp-content/uploads/2013/06/Changing-development-prospects-for-the-Central-and-Eastern-European-EU-member-states-PDF-262KB.pdf> (data dostępu: 13.03.2016).
- Flint C., *Introduction to Geopolitics*, Routledge Taylor & Francis Group, London and New York 2006.
- Gilpin R., *The Political Economy of International Relations*, Princeton University Press, Princeton 1987.
- Gołębiowski G., Szczepankowski P., *Czynniki atrakcyjności północnoeuropejskiego modelu kapitalizmu. Implikacje dla Polski*, w: *Polityka wzrostu gospodarczego w Polsce i Unii Europejskiej*, red. J.L. Bednarczyk i in., CeDeWu, Warszawa 2008.
- Goody J., *Capitalism and Modernity: The Great Debate*, Polity Press Ltd., Cambridge 2004.
- Greif A., *Institutions and the Path to the Modern Economy*, Cambridge University Press, Cambridge 2006.
- Hampden-Turner Ch., Trompenaars A., *Siedem kultur kapitalizmu*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 1998.
- Hacker B., *Hybridization instead of Clustering: Transformation Processes of Welfare Policies in Central and Eastern Europe*, „Social Policy & Administration” 2009, nr 43(2).
- Haremska K., *Kapitalizm – narodziny idei*, „Argument Biannual Philosophical Journal” 2013, nr 3(1).
- Heiduk G., Rapacki R., *The Road from Plan to Market: Comparing Poland and China*, w: *Driving Forces of Socialist Transformation: North Korea and the Experience of Europe and East Asia*, red. R. Frank, S. Burghart, Praesens Verlag, Vienna 2009.
- Heilbroner R.I., *Capitalism*, w: *The New Palgrave Dictionary of Economic*, Macmillan, London 1987.
- Hilton R., *Capitalism – What’s in a Name?*, w: *The Transition from Feudalism to Capitalism*, red. J. Eatwell i in., NLB, London 1976.
- Howell Ch., *Varieties of Capitalism: And Then There Was One?*, JSTOR, New York 2003.
- Iwanek M., Wilkin J., *Instytucje i instytucjonalizm w ekonomii*, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 1998.
- Jakość naszej demokracji, Społeczno-kulturowe podstawy polskiego życia publicznego*, red. B. Mach, ISP PAN, Warszawa 2012.
- Jasiecki K., *Kapitalizm po polsku. Między modernizacją a peryferiami Unii Europejskiej*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2013.
- King L., Szelenyi I., *Post-Communist Economic Systems*, w: *The Handbook of Economic Sociology*, red. N.J. Smelse, R. Swedberg, Princeton University Press, Princeton 2005.
- Kingston C., Caballero G., *Comparing Theories of Institutional Change*, „Journal of Institutional Economics” 2009, nr 5, Cambridge.
- Kitschelt H., *Accounting for Post-Communist Regime Diversity, What Counts as a Good Cause?*, w: *Transformative Path in Central and Eastern Europe*, red. R. Markowski, E. Wnuk-Lipiński, Institute of Political Studies PAS, Friedrich Ebert Foundation, Warsaw 2001.
- Klimczak B., *Wybrane problemy i zastosowania ekonomii instytucjonalnej*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2006.
- Kowalik T., *Systemy gospodarcze*, Fundacja Innowacja, Warszawa 2005.

- Kozłowski S.G., *Różnorodność i bieguny współczesnego kapitalizmu*, Annales, Lublin 2010.
- Krauthammer Ch., *The Unipolar Moment*, „Foreign Affairs” 1990/1991, nr 1, Council on Foreign Relations.
- Kuder D., *Pojęcie instytucji w teorii ekonomii*, w: *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy*, Rzeszów 2011.
- Lendvai N., *Variety of Post-Communist Welfare: Europeanisation and Emerging Welfare Regimes in the New EU Member States*, paper presented at the „Annual Meeting of the Research Committee 19 of the International Sociological Association”, Montreal 2009, August 20–22.
- Mahoney J., Thelen K., *A Theory of Gradual Institutional Change*, w: *Explaining Institutional Change. Ambiguity, Agency, and Power*, red. J. Mahoney, K. Thelen, Cambridge University Press, Cambridge 2010.
- Maszczyk P., *Polski model kapitalizmu, Próba klasyfikacji i oceny*, w: *Ekonomia. Teoria, historia, praktyka*, red. I. Bludnik i in., Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2013.
- Mc Menamin I., *Varieties of Capitalism Democracy: What Difference Does East-Central Europe Make?*, „Journal of Public Policy” 2004, nr 24.
- Mendelski M., *The Varieties of Capitalism Approach Goes East: Institutional Complementaries and Law Enforcement during Post-Communist Transition*, w: *What Capitalism? Socio-Economic Change in Central Eastern Europe*, red. A. Krause, V. Trappman, „Proceedings of the Workshop” 2010, nr 36, Jena.
- Myant M., Drahokoupil J., *Transition Economies: Political Economy in Russia, Eastern Europe and Central Asia*, John Wiley and Sons, Hoboken, N.J. 2011.
- Mykhnenko V., *What Type of Capitalism in Eastern Europe? Institutional Structures, Revealed Comparative Advantages and Performance of Poland and Ukraine*, Discussion Paper nr 6, Centre for Public Policy for Regions, Glasgow 2005.
- Myrdal G., *The “Soft State” in Underdeveloped Countries*, w: *Unfashionable Economics: Essays in Honour of Lord Balogh*, red. P. Streeten, Weidenfeld and Nicolson, London 1970.
- North D.C., *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge University Press, New York 1990.
- North D.C., *Institutions*, „Journal of Economic Perspectives” 1991, nr 5(1).
- North D.C., *Institutions, Ideology, and Economic Performance*, „Cato Journal” 1992, nr 3.
- Nölke A., Vliegthart A., *Enlarging The Varieties of Capitalism: The Emergence of Dependent Market Economies in East Central Europe*, „World Politics” 2009, nr 4.
- Olsen J.P., *Europeizacja*, w: *Unia Europejska. Organizacja i funkcjonowanie*, red. M. Cini, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2007.
- Sapir A., *Globalization and the Reform of European Social Models*, „Journal of Common Market Studies” 2006, nr 44(2).
- Schumpeter J., *Capitalism, Socialism and Democracy – Kapitalizm, socjalizm, demokracja*, przekład polski: M. Rusiński, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995.
- Shonfield A., *Modern Capitalism: the Changing Balance of Public and Private Power*, Oxford University Press, New York 1965.
- Stiglitz J., *More Instruments and Broader Goals: Moving Toward the Post-Washington Consensus*, the WIDER Annual Lecture 1998, Helsinki 1998, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.201.2709&rep=rep1&type=pdf> (data dostępu: 08.03.2016).
- Sztompka P., *Socjologia zmian społecznych*, Znak, Kraków 2005.

The Changing Political Economies of Small West European Countries, red. U. Becker, Amsterdam University Press, Amsterdam 2011.

Towards Transnational Capitalism in Central-Eastern Europe, „West European Politics” 2007, nr 25 (3).

Venn D., *Legislation, Collective Bargaining and Enforcement: Updating the Oecd Employment Protection Indicators*, OECD, Paris 2009.

Wojtyna A., *Alternatywne modele kapitalizmu*, w: *Dylematy wyboru modelu rozwoju gospodarczego Polski*, red. S. Lis, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2005.

WYŁANIAJĄCY SIĘ W POLSCE MODEL KAPITALIZMU W ŚWIETLE TYPOLOGII ODMIAN KAPITALIZMU BRUNA AMABLE’A

Streszczenie

Celem artykułu jest próba określenia wyłaniającego się w Polsce modelu kapitalizmu według opracowanej przez Bruna Amable’a typologii gospodarek kapitalistycznych. Pierwsza część zawiera przegląd literatury przedmiotu związanej z ekonomią instytucjonalną i zróżnicowaniem kapitalizmu. Kluczowym aspektem rozważań teoretycznych jest typologia kapitalizmu zaproponowana przez B. Amable’a. W drugiej części artykułu została scharakteryzowana polska odmiana kapitalizmu, kształtująca się w oparciu o wpływy modelu wolnorynkowego, śródziemnomorskiego i kontynentalnego oraz w ramach modelu rozwoju egzogenicznego.

Słowa kluczowe: kapitalizm, odmiany kapitalizmu, Polska

JEL: O25, P52

THE EMERGING MODEL OF CAPITALISM IN POLAND IN THE LIGHT OF BRUNO AMABLE’S TYPOLOGY

Summary

The aim of the paper is to define the model of capitalism emerging in Poland in the light of the typology of capitalist economies elaborated by Bruno Amable. The first part includes a review of the literature on institutional economics and the diversity of capitalism. The key aspect of theoretical reasoning is the typology of the varieties of capitalism proposed by B. Amable. The second part describes the Polish type of capitalism, which develops under the impact of free market model, Mediterranean and continental type of capitalism and exogenic development model.

Key words: capitalism, diversity of capitalism, Poland

JEL: O25, P52

ВОЗНИКАЮЩАЯ В ПОЛЬШЕ МОДЕЛЬ КАПИТАЛИЗМА В СВЕТЕ ТИПОЛОГИИ ВИДОВ КАПИТАЛИЗМА БРУНО АМАБЛЯ

Резюме

Целью статьи является попытка определения возникающей в Польше модели капитализма согласно разработанной Бруно Амаблем типологии капиталистических экономик. Первая часть содержит обзор литературы предмета, связанной с институциональной экономикой и дифференциацией капитализма. Ключевым аспектом теоретических размышлений является типология капитализма, предложенная Б. Амблом. Во второй части статьи характеризуется польская разновидность капитализма, складывающаяся под влиянием модели свободного рынка, средиземноморской и континентальной модели, а также в рамках модели экзогенного развития.

Ключевые слова: капитализм, виды капитализма, Польша